

eerste woord

HET INTEGRATIEBELEID: DOENERS, ZEGGERS EN GETUIGEN

Sofie Put

Projectmanager OPPORTUNITIES beweging.net

De Stemming van de Standaard leverde vorige maand een ontluisterend beeld op van de migrant als 'ander'. Maar is dat wel zo nieuw en zijn er alternatieven? Een recent onderzoekluik van het Horizon 2020-project OPPORTUNITIES, gecoördineerd door beweging.net, bekijkt het anders.

VROEGER WAS HET OOK ZO

Sinds het einde van de 19de eeuw, en met uitzondering van enkele onderbrekingen, wordt de mobiliteit van mensen in de eerste wereld als problematisch en bedreigend beschouwd. Categorieën en concepten werden 'uitgevonden' om de meeste migranten tot 'anderen' te maken en om de manieren te schetsen waarop de gastsamenleving zich tot hen zou moeten verhouden. Vijandigheid, verdenking, onderdrukking, discriminatie en racisme in de gastsamenlevingen vormden de grondslag van een beleid, wetgeving en discoursen die in wezen een door grenzen geobseedeerd *territorialisme*, maatschappelijk onbehagen en vaak afsluiting, maar ook machtspolitiek legitimeerden. Macht verwijst hier naar hiërarchische verhoudingen, met inbegrip van de ideologische constructie van inheemse superioriteit en uitheemse inferioriteit, en maatregelen voor de handhaving en controle van migratie.

EVOLUTIES VOOR HET MILLENNIUM

In de academische literatuur trachtten de categorieën etnisch-culturele uitsluiting, assimilatie (de smeltkroes-metafoer), integratie (het verban-

Het overheidsbeleid toonde een positievere waardering voor etnisch-culturele en religieuze diversiteit en een meer op rechten gebaseerde benadering van migratie, integratie en burgerschap.

nen van verschillen naar de privésfeer) en pluralisme of multiculturele accommodatie (respect en de politiek van erkenning) de beleidsperspectieven en maatregelen te weerspiegelen en verder te beïnvloeden. In de jaren zeventig begonnen cultuurpolitiek en veiligheidsstudies invloed uit te oefenen op de academische en openbare beleidsdebatten vanwege de onjuiste gelijkschakeling van ‘mobiele’ individuen met bewegende culturen, die naar verluidt de cultureel samenhangende nationale samenlevingen dreigden te fragmenteren en/of onherkenbaar dreigden

te veranderen. In de jaren tachtig en negentig waren het tempo van de globalisering, opstanden in het maatschappelijk middenveld en sociale bewegingen, maar ook internationale en supranationale rechtskaders de belangrijkste factoren die verandering brachten in de manier waarop migranten en hun bijdragen werden bekeken. Het overheidsbeleid toonde een positievere waardering voor etnisch-culturele en religieuze diversiteit en een meer op rechten gebaseerde benadering van migratie, integratie en burgerschap.

NEONATIONALISME VANAF 2000

Die verandering in perspectief en beleid in de EU ten aanzien van migranten uit derde landen hield echter geen stand. In het nieuwe millennium leidden internationaal terrorisme, overheidsschulden en de afnemende welvaart in samenlevingen, gekoppeld aan een steeds invloedrijker neonationalistische politieke agenda, tot beperking van de migratie, geleidelijke sluiting van de samenleving en de handhaving van migratiecontroles. Zelfs mobiliteitsregelingen voor hoogopgeleide managers, onderzoekers en studenten ontsnapten niet aan dergelijke beperkingen, waardoor de indruk werd gewekt dat er sprake was van een *war on talent*. Opnieuw ging de nationalisering van politiek en publiek hand in hand met de racialisering van migranten, een tendens tot personalisering (er werden vragen gesteld over persoonlijke morele verwijtbaarheid, persoonlijke overtuigingen en affecties) en de com-modificatie en grotere exploitatie van migrantenbron-

nen. Dat hield in dat er meer nadruk werd gelegd op het onderscheid tussen de 'goede migrant', ofte iemand met vaardigheden, kwalificaties en rijkdom, en de 'onverdiende' laagopgeleide migrant die sociale bronnen zou kunnen leegzuigen.

'INTEGRATIE: WHAT'S IN A NAME'

In overeenstemming met het dominante beleidsperspectief moesten niet-EU-migranten 'integreren' in de gastsamenlevingen, met als bewijs het slagen in verplichte inburgeringscursussen en taaltoetsen. Nederland nam het voortouw voor die multiculturalistische paradigmastrend door de goedkeuring van de Wet Inburgering Nieuwkomers in 1998, die nieuwkomers verplichtte taal- en cursussen 'maatschappelijke oriëntatie' te volgen. Sindsdien hebben verschillende EU-lidstaten verplichte mondelinge en schriftelijke tests ingevoerd die steeds hogere eisen stellen aan de taalvaardigheid en de vertrouwdheid met kwesties in verband met nationale politiek, geschiedenis, geografie, rechten en gewoonten. Hoewel de officiële rechtvaardiging van de verplichte integratie de nadruk legt op de faciliterende rol ervan bij de integratie van de nieuwe burgers in de gastsamenlevingen, zijn de meeste wetenschappers het erover eens dat de toegang tot rechten, voordelen, gezinshereniging en de nationaliteit erdoor beperkt is.

Daaruit vloeien tal van ongewenste gevolgen voort. Ten eerste is in het integratiediscours en -beleid ook het idee aanvaardbaar geworden dat de geleidelijke integratie van de overgrote meerderheid van de nieuwkomers afhankelijk is van een proces van 'bekering' tot geschikte leden van de samenleving, waarin niet-onderdanen niet dezelfde standaard van bescherming genieten als burgers en hun rechten dus moeten 'verdienen'. Nieuwkomers moeten dus zowel 'zeggers' als 'doeners' worden. Dat wil zeggen dat zij zowel hun gehechtheid aan het nationale

Hoewel de officiële rechtvaardiging van de verplichte integratie de nadruk legt op de faciliterende rol ervan bij de integratie van de nieuwe burgers in de gastsamenlevingen, zijn de meeste wetenschappers het erover eens dat de toegang tot rechten, voordelen, gezinshereniging en de nationaliteit erdoor beperkt is.

project moeten verklaren, als dat zij zich verantwoordelijk moeten gedragen. Daardoor is het onaantastbare karakter van rechten in westerse liberale samenlevingen uitgehold en is het onderscheid tussen mensen op basis van nationaliteit, en impliciet ras en religie, gelegitimeerd.

Het integratiebeleid en de integratiemaatregelen drukken een onuitwisbaar stempel op individuele personen en hebben gevolgen voor hun houding en gedrag, ongeacht de uitkomst van het formele proces waarbij iemands kennis van de gastsamenleving of taalvaardigheid wordt getest. Als negatieve ervaringen zich opstapelen en traumatisch worden, zal er een algemeen wantrouwen ontstaan.

HET ALTERNATIEF DAT OPPORTUNITIES VOORSTELT

Daarom beloven empathie, respect voor de persoon en actief luisteren betere resultaten op te leveren. OPPORTUNITIES legt verschillende ontbrekende schakels bloot bij het uitstippelen van een duurzaam integratiebeleid voor niet-EU-migranten. De prioriteit ligt bij het luisteren naar degenen die daadwerkelijk betrokken zijn en het getuigen van hun verhalen, dromen en aspiraties. Niet incidenten of indicatoren, maar personen en hun levens moeten het beleid bepalen. Een breder perspectief, gebaseerd op empathie en een ethiek van luisteren naar de Ander, erkent het vermogen van mensen om door hun activiteiten, verbeeldingskracht en gedrevenheid, nieuwe kennis, ervaringen, producten, processen, cultuur, sociale betrekkingen en interacties, onderwijsperspectieven, arbeidskansen en rollen te creëren. In dat opzicht wordt integratie dus eerder in verband gebracht met wat personen kunnen doen en met de praktijken waarmee zij zich tijdens hun leven bezighouden dan met wie zij zijn of waar zij vandaan komen. Individuen, of het nu gaat om gevestigde burgers en ingezetenen of om nieuwkomers, in staat stellen en aanmoedigen om hun vaardigheden en middelen ten volle te ontwikkelen, kan creatieve en dynamische samenlevingen, voor beide partijen gunstige sociaaleconomische betrekkingen en een doeltreffend beleid voor sociale integratie bevorderen.

www.opportunitiesproject.eu